

Edward Rymar

Podchojeńska rodzina rycerska von Sack (Saccus, Sak, Secken) w średniowieczu

Rocznik Chojeński 3, 49-60

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Edward Rymar*

Pyrzyce

PODCHOJEŃSKA RODZINA RYCERSKA VON SACK (SACCUS, SAK, SECKEN) W ŚREDNIOWIECZU

Najstarsza rodzina tego miana wysługiwała się najpierw książętom Andechs-Meran (Eberhard *Sacculus* 1232, 1248), potem wójtom Weidy, Gery i Plauen w Vogtlandzie (Ulryk I i Konrad 1297, 1308, Henryk, Mikołaj 1308). To z tego rodu, z Vogtlandu, pochodził Konrad Saccus (Sagk, Sack, Zak), krzyżak przy wielkim mistrzu Meinhardzie von Querfurt od 1283 roku, komtur Dzierzgonia (1296), ziemi chełmińskiej (1296–1298), w Toruniu (1299–1302), zastępca mistrza krajowego w Prusach (1299), mistrz krajowy w Prusach (1302–1306), zmarły przed 22 I 1308. Była też rodzina Sac, Sacco, Sacke, Sagk na Śląsku, znana od 1290 roku i w ziemi torzyskiej od 1315 roku¹.

Nas tu jednak będzie interesować rodzina rycerska przybyła do ziemi chojeńskiej ze Starej Marchii (Altmark, w okolicy Magdeburga w XIV wieku miała zamek Rogätz) i której nie należy mylić z rodem Schack², osiadłym w ziemi pyrzyckiej od XIII wieku (we wsi Przelewice do końca XVIII wieku), a pomyłka usprawiedliwiona jest podobnym sposobem zapisywania nazwiska w najstarszych źródłach. W Starej Marchii (gdzie Sackowie wymarli w XVIII wieku) w 1212 roku wśród panów brandenburskich wystąpił Arnold (I) Sac i ten będzie

* Prof. dr hab. Edward Rymar jest emerytowanym pracownikiem Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego, wieloletnim dyrektorem Pyrzyckiej Biblioteki Publicznej, autorem kilkuset publikacji głównie dotyczących średniowiecznych dziejów Pomorza i Nowej Marchii.

¹ Zob. S. Kozierowski, *Obce rycerstwo w Wielkopolsce w XIII–XVI wieku*, Poznań 1929, s. 89; M. Dorna, *Bracia Zakonu Krzyżackiego w Prusach w latach 1228–1309*, Poznań 2004, s. 293; T. Jurek, *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV wieku*, Poznań 1996, s. 278.

² Tak czynił G. Brzustowicz, *Wyprawa wojenna marszałka książąt pomorskich Wedegona von Wedel w latach 1329–1321 na tle rywalizacji o władzę w Brandenburgii*, cz. II, „Stargardia” V, 2010, s. 214.

pierwszym pewnym przedstawicielem tej rodziny. Zapewne jego wnukiem był również Arnold (II) obecny 10 III 1284 roku przy zawieraniu układu klasztoru cystersów w Choryniu z właścicielem wsi Pinnow k. Angermünde. On to lub już jego syn Arnold (III) w latach 1311–1317 był obecny przy czynnościach margrabiego Waldemara³ i wspomniany jeszcze w 1321 roku również na terytorium ziemi wkrzańskiej⁴. Może jego braćmi byli Henning i Sander uposażeni k. Prenzlau (1317).

Najpóźniej od początku XIV wieku rodzina miała posiadłość k. Chojny (wieś Stoki?). Kuno 25 XI 1308 roku sprzedał rajcy Chojny Jakubowi, synowi Rulofo, 8 łanów w podmiejskim Barnkowie wraz z zagrodnikami i dochodem z młyna⁵. Przemawia ten fakt za pobytem Sacków w Chojnie od dłuższego już czasu oraz za posiadaniem znacznego majątku, skoro jeden z nich zbywał lenno stanowiące zwykle uposażenie rodziny rycerskiej. Może nawet należeli do współorganizatorów miasta, a co najmniej do załogi zamkowej margrabiów po 1270 roku i dlatego posiadli lenna w okolicy. W 1316 Hen(ning) Sach jako podkomendny wójta chojeńskiego Ebela von Videchowa (Fiddichowa) uczestniczył w brandenburskiej wyprawie odwetowej do Wielkopolski, która dotarła pod Wronki. Za straconego konia o wartości 6 grzywien w toku tych działań wojskowych, na polecenie margrabiego Waldemara, otrzymał w Chojnie odszkodowanie⁶. Wraz z bratem Sanderem miał lenno we wsi Dedelow k. Prenzlau⁷. Obydwaj otrzymali 27 I 1317 roku od margrabiego Waldemara wioski Herzleben i Trele k. Boitzenburga⁸. Arnold, chyba wyżej wspomniany Arnold III, 14 IX 1317 roku wystąpił przy czynności Henninga Blume dotyczącej młyna w Radęcinie k. Dobięgniewa, wymieniony jako świadek obok Jana von Dosse z tej okolicy⁹, a wiadomo że rodzi-

³ *Codex Diplomaticus Brandenburgensis* (dalej: CDB), hrsg. K. Riedel, Hauptteil I, Bd I–XXV (cytowano podając tom, stronę), Hauptteil II, Bd I–VI (cytowano: litera B, tom, strona), Hauptteil III, Bd I–III (cytowano: litera C, tom, strona), Hauptteil IV, Bd I (cyt. litera D, strona); B I, s. 5: 1212 r.; XIII, s. 223: 1284 r.; B I, s. 308: 1311 r.; s. 349: 1313 r.; w Chojnie, s. 362: 1314 r.; w Templin, s. 395: 1316 r.; w Tangermünde, XIII, s. 18: 1317 r. Czy do rodu tego zaliczyć Konrada de Zachowa, który 18 I 1280 r. wystąpił w przywileju dla rycerstwa wśród rycerzy Nowej Marchii (CDB, C I, s. 10)? Zdaniem Niessena (*Geschichte der Neumark im Zeitalter ihrer Entstehung u. Besiedlung*, Landsberg 1895, s. 182) ród ten wiódł nazwisko od Czachowa w ziemi chojeńskiej.

⁴ CDB X, s. 236.

⁵ CDB XXI, s. 16: 1317 r., XIX, s. 179.

⁶ Spangenberg, *Hof- und Zentralverwaltung der Mark Brandenburg im Mittelalter*, Exkurs II, s. 522.

⁷ *Pommersches Urkundenbuch* (dalej: PUB), Bd I–XI, Stettin 1868–1934, Köln 1998, VI, nr 3561. Nie oznacza to jednak że był wójtem we wsi Dedelow, jak chce G. Brzustowicz, dz. cyt., s. 213.

⁸ CDB XI, s. 209.

⁹ CDB XIX, s. 455.

na Dosse pełniła w pierw funkcje wójtowskie w ziemi chojeńskiej. Arnold w 1321 roku był też uposażony k. Berlina, ale 11 XI 1323 roku z braćmi nadaje mieszczanom Chojny Henrykowi i Bollonowi von Stendal 4 łany w Barnkowie z zagrodnikami, prawem do owczarni, tak jak kupił ich ojciec Henryk od jego ojca, Kunona. Świadcami byli znani nam już Henning i Sander¹⁰, zatem zapewne właśnie jego bracia, również synowie Kunona. W sporządzonym w 1321 roku przez marszałka pomorskiego Wedego von Wedel rejestrze kosztów wojennych w walce książąt pomorskich o ziemię wkrzańską w latach 1320–1321, są też: Iakaz de Saghen, Thilo Sagh, Lu(dolf? dwik?) Scacken, bracia Henning i Sander Sagh z lennem we wsi Dedelow k. Prenzlau otrzymanym od Warcisława IV¹¹. Trzej pierwsi, zwłaszcza ostatni, to może przedstawiciele rodu Schack (z Przelewic k. Pyrzyc), dwaj pozostali to znani nam już Sackowie. Henning został wtedy określony wójtem (*advocatus*), i urząd ten pełnił w ziemi wkrzańskiej lub chojeńskiej.

Fryderyk von Sack wraz z Michelelem von Sydow, panem Boleszkowic w dominium biskupa lubuskiego, pozostawał 22 IV 1325 roku w sporze z Mieszkowicami o wypas, wyrąb i pobór owsa puszczańskie¹² w Boleszkowickim Lesie na południe od Mieszkowic. Boleszkowice stanowiły dobro biskupów lubuskich. Widocznie miasteczko zajęło okoliczne rycerstwo po 1319, korzystając z konfliktu Wittelsbachów rządzących od 1324 roku Marchią z biskupem Stefanem II, pozostającym zresztą poza diecezją w Polsce. Ten Fryderyk to może kolejny syn Kunona I¹³ albo już jego wnuk.

Bracia Kuno II i Sander oraz ich kuzyni (bracia?) Mikołaj i Bertold 11 VIII 1333 roku otrzymali od margrabiego do wspólnej ręki wieś *Prunsveld* i *Rohrbeck*, pół wsi *Bertold* i pół wsi Raduń (w ziemi chojeńskiej, nie mylić z analogiczną k. Choszczna) z pełnymi prawami¹⁴. Przyjmuje się, że *Prunsveld* to Braunsfelde, dziś Bronowice w ziemi strzeleckiej, co jest dopuszczalne, skoro na posiadanie lenna w tej ziemi wskazuje obecność Arnolda przy czynności w 1317 roku tych okolic tyczącej (zapewne więc już wtedy w Bronowicach?). *Rohrbeck* to Rosnowo k. Chojny. Gdzie była wieś *Bertold* (od Bertolda Sack?) jeszcze nie wiadomo, ale chyba też w ziemi chojeńskiej. Wszyscy wymienieni to już chyba przedstawiciele następnej generacji rodu Sacków.

W 1337 roku rodzina miała lenno w Stokach, w Brunsfelde w ziemi strze-

¹⁰ CDB X, s. 236: 1321 r.; XIX, s. 185: 1323 r.

¹¹ CDB XIX, s. 455: 1317 r.; PUB VI, nr 3560 s. 82, 83, nr 3561.

¹² CDB XIX, s. 187.

¹³ G. Brzustowicz czyni go bratem Arnolda, Henryka i Henninga, co udokumentowane w 1339 (dz. cyt., s. 214).

¹⁴ CDB XXIV, s. 15.

leckiej. Lennik, rycerz „Kün”, słusznie identyfikowany z Kunonem von Sack¹⁵, miał tam 10 łanów. Identyfikacja jest tym bardziej usprawiedliwiona, że 17 III 1337 roku *vesten Knechte* Kuno wystąpił wśród dziesięciu gwarantów dotrzymania przez Henryka von Wedla obowiązków lenniczych wobec margrabiego Ludwika ze swego nowego zamku k. Jaworza nad Drawą, na północ od Drawna¹⁶. Przez wieki główna siedziba rodu Sack była w Rosnowie k. Trzcieńska. Bracia Arnold Sak, Vritzo (więc Fryderyk), Henryk I i Jan (a więc tyle co Henning) Sackowie w 1339 roku sprzedawali dochód dla klasztoru w Damlake, więc poza Nową Marchią, ale wśród świadków wystąpił (pleban?) Ghiso z Chojny, Jan Pinnowe, Heyne de Stendal¹⁷, zatem też z Chojny lub okolic, bo Stendalowie należeli do rodzin prominenckich w tym mieście od początku.

Gutzk et Ni, rycerze de Sack byli świadkami margrabiego Ludwika Rzymskiego w Barlinku w 1352 roku. Ów „Ni” to będzie Mikołaj Sack, obecny przy czynnościach margrabiego w 1350 (w Chojnie) i 17 XII 1352 roku¹⁸. Otrzymał od niego 12 IV 1353 roku ekspektatywę na lenno Henninga Elsholta w Sitnie (Schönfeld) k. Mieszkowic; wysługiwał się Wittelsbachom w latach 1348–1355 w okresie walk z Samozwańcem i był głównym przywódcą rycerstwa ziemi chojeńskiej. Już 29 XI 1348 roku wraz z wójtem zawierał układ rozejmowy ze zbuntowanymi miastami (Myśliborzem, Lipianami, Chojną, Trzcieniem) do 6 I 1349 roku, zatem byłby wójtem okręgu Morynia wierne margrabiemu Ludwikowi. To on (bezimienny „Sack”) był świadkiem czynności władcy 16 VII 1353 roku podczas oblężenia Strausbergu, 25 VII 1353 roku w Münchebergu lubuskim¹⁹. Za służby wojenne w ciągu 5 lat wojny w Marchii otrzymał 16 II i 17 IX 1354 roku potwierdzenie po Elsholtach lenna w Sitnie, ale już wolne od świadczeń lennych; 14 marca był świadkiem odstąpienia Chojnie przez Videchowów praw do Barnkowa; 4 czerwca otrzymał ekspektatywę na lenna Henninga von Dosse po jego śmierci; 9 października w Barlinku towarzyszył margrabiemu. Jego funkcję marszałka dworu margrabiego poznajemy 6 X 1355 roku²⁰.

Konrad i Sander z kuzynem (*patrui*) Betekinem nadali 9 VI 1361

¹⁵ *Das Neumärkisches Landbuch Markgraf Ludwigs des Älteren vom Jahre 1337*, hrsg. v. L. Gollmert, „Mitteilungen d. Histor.-Statist. Vereins zu Frankfurt a.O.”, Heft 2, 1862, s. 16, 24.

¹⁶ CDB XVIII, s. 108.

¹⁷ CDB, I, s. 484.

¹⁸ O. Grotefend, *Geschichte des Geschlechts von der Osten. Urkundenbuch* (dalej: UBO) Bd I, Stettin 1914, nr 669 1352 r.; CDB XIX, s. 221, XII, s. 297.

¹⁹ K.F. Klöden, *Diplomatische Geschichte des für falsch erklärten Markgrafen Waldemar von Brandenburg vom Jahre 1345–1356*, Berlin 1845, Teil II, s. 153, 165; CDB XX, s. 60; CDB XIX, s. 215: 1348 r.

²⁰ CDB XIX, s. 230; XII, s. 354: 1355 r.; XXIV, s. 63: 1354 r.; K. F. Klöden dz., cyt., s. 204: 1354 r.; UBO I, nr 729.

w lenno chojnianinowi Janowi Blumen 4 łany w Barnkowie wraz z prawem założenia owczarni²¹. Byli też uposażeni w ziemi to rzymskiej, bo bracia Fryderyk i Otto Sack wraz z Henrykiem, kustoszem głogowskim i rycerzem Jenikem, sprzedali biskupowi lubuskiemu w 1367 roku wieś Frauendorf (*Vrouwendorff prope Oderam*, dziś Pamięcin w pow. rzepińskim?) i Pomezyn posiadane po przodkach. W 1368 roku, po śmierci Elżbiety żony Mikołaja Sacka, wdowy Splinter, Raclaw k. Gorzowa miał przejść na Wedłów z Krzywicy²². Kuzyni Henning, Arnd i Mikołaj 23 II 1381 roku odstąpili w Chojnie swe posiadłości w Barnkowie i tego dnia wójt Nowej Marchii Kaspar von Donyn przyjął zrzeczenie się praw do tej wsi Fryderyka i Mikołaja z Kamienego Jazu (już w księstwie szczecińskim przy granicy k. Trzcinańska). Tego roku wystąpili kuzyni Henning i Mikołaj z Brwic (Blankenfelde); w 1383 roku Henning był obecny w Gorzowie przy czynności nowomarchijskiego wójta von der Ostena; Mikołaj (Claus) wystąpił w 1391, 1393, 1395 roku przy czynnościach prawnych dotyczących okolic Chojny²³. Sander jako „Mann” (tj. osoba stanu rycerskiego) margrabiego Zygmunta Luksemburskiego był (jakoby 1 I 1376 roku) przy jego czynności dla Chojny. Czynność ta możliwa była jednak dopiero w 1381 roku lub latach 1396–1402²⁴. Ród ufundował w 1389 roku rodowe miejsce grzebalne w kościele dominikanów myśliborskich z komemoracjami m.in. w dzień św. Bernarda²⁵.

Margrabia Zygmunt 25 VII 1399 roku potwierdził Mikołajowi, przedtem z Rosnowa teraz z Przyjezierza (k. Morynia), otrzymane dobra pod zastaw 214 kop czeskich groszy od jego brata, Jana, księcia zgorzeleckiego, margrabiego Nowej Marchii (1385–1396), teraz do wspólnej ręki wraz jego bratem Tylonem z Retzow, ich kuzynami Fryderykiem, Janem, Sanderem i Mikołajem z Freiberg: miejsce zamku w Stolzenburg (k. Morynia), miejsce wsi (widocznie teraz odbudowywanej jako siedziba rodowa) Przyjezierze i wieś Błeszyn. Retzow to zamek na północ od Drawska, Freiberg – niezidentyfikowana (wieś Grodzisk w pow. Sułęcina lub k. Słońska w pow. rzepińskim, obie k. Torzymia?)²⁶.

²¹ CDB XIX, s. 239.

²² CDB XIX, s. 239; CDB XX, s. 236; S. W. Wohlbrück, *Geschichte des ehemaligen Bithums Lebus und des Landes Deutschlands in Schlesien und in Land Lebus*, Leipzig 1838, Bd I, s. 627; 23 II 1367 r.; CDB XVIII, s. 140; UBO I nr 708: 4 VI 1354 r.

²³ CDB XIX, s. 273, 275; UBO I, nr 903: 1383 r.; CDB XIX, s. 282: 1391 r., s. 284: 1393 r.; XIII, s. 272.

²⁴ Zob. E. Rymar, *Studia i materiały z dziejów Nowej Marchii i Gorzowa. Szkice historyczne*, Gorzów Wlkp. 1999, s. 75. Zygmunt nieletni za życia ojca Karola IV nie mógł tego dokumentu wystawić w 1376 r.

²⁵ CDB XX, s. 8; F. Bunger, *Zur Mystik und Geschichte der märkischen Dominikaner*, „Veröff. d. Vereins f. Gesch. d. Mark Brandenburger”, 23, Berlin 1926, s. 93 za E. Lockelem, *Marchia illustrata ab initio mundi ad annum Christi 1680*, s. 314.

²⁶ CDB XIX, s. 87; H.F.P. v. Wedel, *Beiträge zur älteren Geschichte der neumärkischen Ritterschaft*,

Mikołaj (Claus) z Przyjezierza (1400) w 1401 roku fundował tamże ołtarz, czynił mu też nadanie w Kłęczcu. Głównym przedstawicielem rodu w 1402 roku był Fryderyk, składający wraz z synem Mikołajem hołd zakonowi krzyżackiemu²⁷. Mikołaj (1404), na zamku Stolzenburg i Przyjezierzu odgrywał ważną rolę jako reprezentant stanu rycerskiego i radca krzyżackiego wójta krajowego²⁸, ale w 1405 stał na czele opozycji „podatkowej”. Wobec zamiaru wójta odebrania mu miejsca zamku w Stolzenburgu, by go odbudować, w latach 1407–1409 Mikołaj (Claus) był kilkakrotnie w Malborku i otrzymał znaczne sumy widocznie z tytułu odszkodowań²⁹. Wiosną 1409 roku został uhonorowany przez wielkiego mistrza srebrną plakietą zakonu o wartości 15 skojców³⁰. Tego roku fundował ołtarz w Przyjezierzu także z dochodem z hal targowych (*theatro*) w Trzcińsku, dochodem ze Smolnicy nabytym od Marwitzów, połowem ryb w jeziorze (Morzycko) i wyrębem w Puszczy Bleszyńskiej. Może to on, jako współwłaściciel wkrzańskiego zamku Stolpe za Odrą, wystąpił kiedyś w latach 1415/1420³¹. W 1411 roku był świadkiem w Chojnie czynności tamtejszego wikarego w sprawie dochodów w Mętnie i w rejestrze poszkodowanych w Nowej Marchii w toku wojny polsko-krzyżackiej³².

Fryderyk Młodszy z Przyjezierza (1406), był w 1407 roku świadkiem układu Ulryka von der Ostena z Drezdenka z Krzyżakami, w 1409 roku obok Mikołaja Sacka obecny przy sprzedaży przez Wedlów i Bornstedta dochodów w Chojnie, w 1411 roku świadkiem pewnego układu z radą Chojny; w 1416 roku wspierał zbrojnie Ulryk II von der Ostena w walce z Henrykiem von Güntersbergiem i w 1418 roku był świadkiem sprzedaży przez tegoż Ostena Rowu joannitom; w 1433 roku towarzyszył krzyżackiemu wójtowi w Bar-

Leipzig 1886–1887, Bd II, s. 18; o położeniu zamku Retzow zob. E. Rymar, dz. cyt., s. 77; G. Brzustowicz, *Zamek „Ratczaw”*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno- Archiwalny” 4, 1997, s. 23 i n.

²⁷ CDB XIX, s. 289: 1400 r.; R. Eckert, *Geschichte von Landsberg an der Warthe, Stadt und Kreis*, Landsberg 1890, s. 79: 1402 r.

²⁸ *Repertorium der im Kgl. Staatsarchive zu Königsberg i. Pr. befindlichen Urkunden zu Geschichte der Neumark*, bearb. v. E. Joachim, hrsg. v. P. v. Niessen, „Schriften d. Vereins f. Gesch. d. Neumark” Heft 3, 1895, nr 140, 166: 1404–1405 r.; CDB XIX, s. 309: 1411 r.; XXIV, s. 322: 1406 r.; *Repertorium...*, nr 218: 1408 r., s. 359: 1411/1414 r., nr 393: 1417 r.; K. Heidenreich, *Der Deutsche Orden in der Neumark (1402–1455)*, Berlin 1932, s. 70: 1413 r.

²⁹ *Repertorium...*, nr 166, *Das Marienburger Tresslerbuch der Jahre 1399–1409*, hrsg. E. Joachim, Königsberg i. Pr. 1896, s. 440, 461–463, 466, 500.

³⁰ *Das Marienburger...*, s. 544; A. Czacharowski, *Struktury organizacyjne rycerstwa Nowej Marchii w późnym średniowieczu*, w: *Europa środkowa i wschodnia w polityce Piastów*, Toruń 1997, s. 340.

³¹ CDB XIX, s. 89; *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum...*, hrsg. v. W. Hubatsch, Pars I, Vol. I, nr 3309: 1415/1420 r.; *Repertorium...*, nr 372 (1415).

³² CDB XIX, s. 309; *Repertorium...*, nr 359.

linku³³. Mikołaj był oskarżony w kurii rzymskiej przez Henninga Heghera, duchownego z Prenzlau, za protekcję dla sprawców napadu i obrabowania go w okolicy Cedyni w 1430 roku³⁴. Otto z Przyjezierza (1432) w 1433 roku podpisywał akt konfederacji rycerstwa nowomarchijskiego w obliczu zamętu w kraju po najeździe polsko-husyckim; Jurge (Gorigen) uwięziony w Polsce (1434), Sander z Brwic znany jest z lat 1444–1449³⁵. W 1450 roku Henning, kurator bratanków, synów Sandera (*zu den gezeiten ein Vormund Czander Sacks seligen Bruder kinder*), wraz ze Straussami załagał spór Blocków z cystersami z Chorynia o granice między jeziorem Witnica i polami cysterskiego Godkowa. Pewien Sack, siostrzeniec Ottona von der Marwitza z Santoka, w 1451 roku uwięził poddanego księcia głogowskiego³⁶. Klemencja 24 XI 1458 wychodziła za mąż za Krzysztofa von Schönebecka z Dolska i Kamienia Wielkiego³⁷.

W 1454 roku hold elektorowi brandenburskiemu Fryderykowi II, nabywcy Nowej Marchii od zakonu krzyżackiego, składali Henning i Mikołaj. To także więc Claus z Brwic (1458), wystąpił w 1472 roku z bratem Ottonem na połowie Brwic³⁸. W 1486 roku niepełnoletnim synom Ottona, tytułem zadośćuczynienia za zabójstwo ich ojca przez ich kuzyna Mikołaja, elektor nadał wraz z ich stryjem Clausem do wspólnej ręki ekspektatywę w Nowej Marchii o wartości 300 reńskich guldenów. Zapewniony dochód zabezpieczono na Lubiechowie Górnym. Ten Claus był bratem Ottona. W 1487 roku elektor potwierdził braciom Mikołajowi i Ottonowi lenno po ojcu w Stokach, Brwicach i nabyte od Blocka Przyjezierze, 3/4 Kłepicza, pobór od chłopów bedy w Mirowie i Godkowie (wsiach cysterskich)³⁹.

W 1499 roku w Chojnie holdowali nowemu elektorowi: Sander, Claus, Otto, dzieci Fryderyka, nieletni bracia Zygmunt i Jorg z Przyjezierza i Witnicy, Claus z Bleszyna (*Blesimcken*); dwa dni później w Myśliborzu hold składali bracia Zygmunt i nieletni Jorg. W 1500 roku bracia i kuzyni Otto Klaus, Zygmunt,

³³ CDB XVIII, s. 327; XIX, s. 42, 303, 310: 1411 r., s. 326: 1426 r.; UBO II, nr 1054, 1065: 1416 r.

³⁴ *Repertorium Germanicum*, t. IV/1, Berlin 1957, s. 977.

³⁵ CDB XIX, s. 41: 1432 r.; R. Eckert, dz. cyt., Teil II, s. 43: 1433 r.; *Repertorium...*, nr 797: 1434 r.; CDB XIX, s. 354, 369. Błędnie w 1450 zapisano nazwisko Seck braci Hansa, Dietricha i Fryderyka będących w sporze z Sackami i Straussami o granice między Witnicą i Godkowem, CDB XXIV, s. 157, bo to bracia Block.

³⁶ CDB XXIV, s. 157; *Regesta...*, I, nr 11012.

³⁷ *Regesta historiae Neomarchicae. Die Urkunden zur Geschichte der Neumark und des Landes Sternberg*, (dalej: RHN) Abteilung III, „Märkische Forschungen”, Bd XII, 1869 s. 414.

³⁸ CDB XXIV, s.161: 1454 r., s.198: 1472 r.; RHN, II, „Märkische Forschungen” Bd XI, 1868, s. 242: 1458 r.

³⁹ CDB XIX, s.100, 101.

Jerzy oraz synowie zmarłego Fryderyka Claus i Zygmunt, otrzymali potwierdzenie Przyjeziera, Bleszyna, Stok, Brwic, Witnicy, 1/3 Kłępicza, bedy i innych dochodów z Mirowa i Godkowa⁴⁰. W 1506 roku Klaus, Zygmunt Starszy i Jerzy z Przyjeziera; Zygmunt Młodszy z Przyjeziera (1511) w 1512 roku otrzymał od elektora prawo połowu i wycinki trzciny w jeziorach Witnica Mała, Witnica Duża i Narost⁴¹. Wraz z kuzynem Klausem w 1513–1514 toczył spór z cystersami z Chorynia o dochód z Brwic, Stok, Godkowa, Witnicy, o sołectwo w Mirowie i Godkowie⁴². Kaspar Sak był radcą dworskim elektora, potem starostą, zarządcą (Hauptmann) domeny Mironice margrabiego Jana kostrzyńskiego w latach 1544–1471⁴³. W testamencie margrabiego z 1560 roku wraz z Hipolitem Hildesheim otrzymał lenno w Mętnie Małym⁴⁴. Fryderyk z Przyjeziera wspomniany w 1553 roku⁴⁵, w 1565 roku w matrykule wojskowej brandenburskiej z braćmi i kuzynem Clausem z Przyjeziera zobowiązany był do wystawiania w wojennej potrzebie 7 zbrojnych konnych, podczas gdy Sackowie „którzy k. Trzcńska siedzzą” – do 1 konnego⁴⁶.

List lenny elektorski z 1571 roku wystawiono dla Baltazara syna Zygmunta z Brwic, Zygmunta syna Fryderyka z Przyjeziera, Antoniego i Krzysztofa synów Clausa z Przyjeziera i Stoków⁴⁷.

Przeгляд majątków (siedzib) rodu otrzymujemy w sporządzonych na zlecenie elektora inwentarzach lenników stanu szlacheckiego:

- w Stokach w 1572 roku Antoni miał 12 łanów, Baltzer 11; w 1588 roku stwierdzono komisyjnie, że Antoni z Przyjeziera miał od 1574 roku dokupione 4 i od 1574 – 3 bez konsensu władcy;
- w Brwicach w 1572 Baltzer miał 13 łanów; w 1588 roku stwierdzono że tenże, już zmarły, nabył bez konsensu w 1575 roku zagrodę zagrodniczą, w 1584 roku 4 łany bez konsensu;
- chłopci z Witnicy zeznali w 1572 roku, że uprawiają 11 łanów i 6 łanów na folwarku mleczarskim Zygmunta, w 1588 roku stwierdzono, że przed 24 laty tenże dołączył do folwarku 3 łany chłopskie, przed 12 laty dalsze 3 łany;

⁴⁰ CDB C II, s. 439, 440; XXIV, s. 220.

⁴¹ CDB XIII, s. 201: 1506 r.; XIX, s. 114, 115.

⁴² H. Bütow, *Jädickendorf Nm.*, „Königsberger Kreiskalender” 1931, s. 110 i n.; G. Abb, *Geschichte des Klosters Chorin*, „Jahrbuch f. Brandenburgische Kirchengeschichte”, 7/8, 1911, s. 93, 139, 145–150.

⁴³ C. Gahlbeck, *Zistetzienser und Zisterzienserinnen in der Neumark*, Berlin 2002, s. 434, 439; RHN III, s. 205. Więcej o nim, jego żonach pochowanych w 1565 i 1566, o co najmniej jednym synu, też Kasparze, J. Zysnarski, *Encyklopedia Gorzowa*, Gorzów 2007, s. 531.

⁴⁴ CDB XXIV, s. 279.

⁴⁵ RHN III, s. 301.

⁴⁶ C. Eickstedt, *Beitrage zu einem neueren Landbuch der Marken Brandenburg*, Magdeburg 1840, s. 46.

⁴⁷ Tamże, s. 66.

- w Kłępiczu w 1588 roku Zygmunt miał (od 1582) 5,5 łana chłopskiego bez konsensu władcy;
- w Mirowie w 1588 roku Zygmunt miał 5 łanów kupionych w 1576 roku, 6 łanów kupionych tego roku bez konsensu, Krzysztof miał 5 łanów od 1576 roku i Antoni na nich owczarnię założył, tenże 4 łany zakupił w 1576 roku, a razem dokupili 20 łanów;
- w Orzechowie Zygmunt w 1578 kupił 5 łanów i bez konsensu 2 łany;
- w Przyjezierzu w 1572 Krzysztof oświadczył elektorskiej komisji inwentaryzacyjnej, że nie ma regularnych łanów lecz nie pomierzone „kampy”; także że jego kuzyn Zygmunt wykupił 2 gospodarstwa; w 1588 roku Zygmunt miał 3 łany nabyte od chłopów w 1573 roku, 3,5 w 1586; Krzysztof w 1572 miał nie pomierzone na łany pola w Przyjezierzu, chory kuzyn Zygmunt podobnie i 4 łany wykupione od chłopów w 1573 oraz 3,5 kupione bez konsensu w 1586 roku. Miał też 4,5 łana kupionego w 1582 roku;
- Antoni z Przyjezierza w 1572 miał w Rosnowie 12 łanów, Baltazar 11 łanów; W 1574 dokupił bez konsensu 7 łanów.⁴⁸
W tarczy herbowej Sacków kobieta trzymająca w rozpostartych rękach dzidy⁴⁹.

⁴⁸ H.-G. Ost, *Die zweite deutsche Ostsiedlung im Drage – und Küddowgebiet. 1 Teil: Wandlungen im Siedlungsbild eines Abwanderungsgebietes (=Deutschland und der Osten)*, Bd XIV, Leipzig 1939, s. 64 i n., 68, 72 i n., 76 i n.

⁴⁹ G.A. Mülverstedt, *Abgestorbene Adel der Mark Brandenburg*, Nürnberg 1880, s. 78, tab. 46.

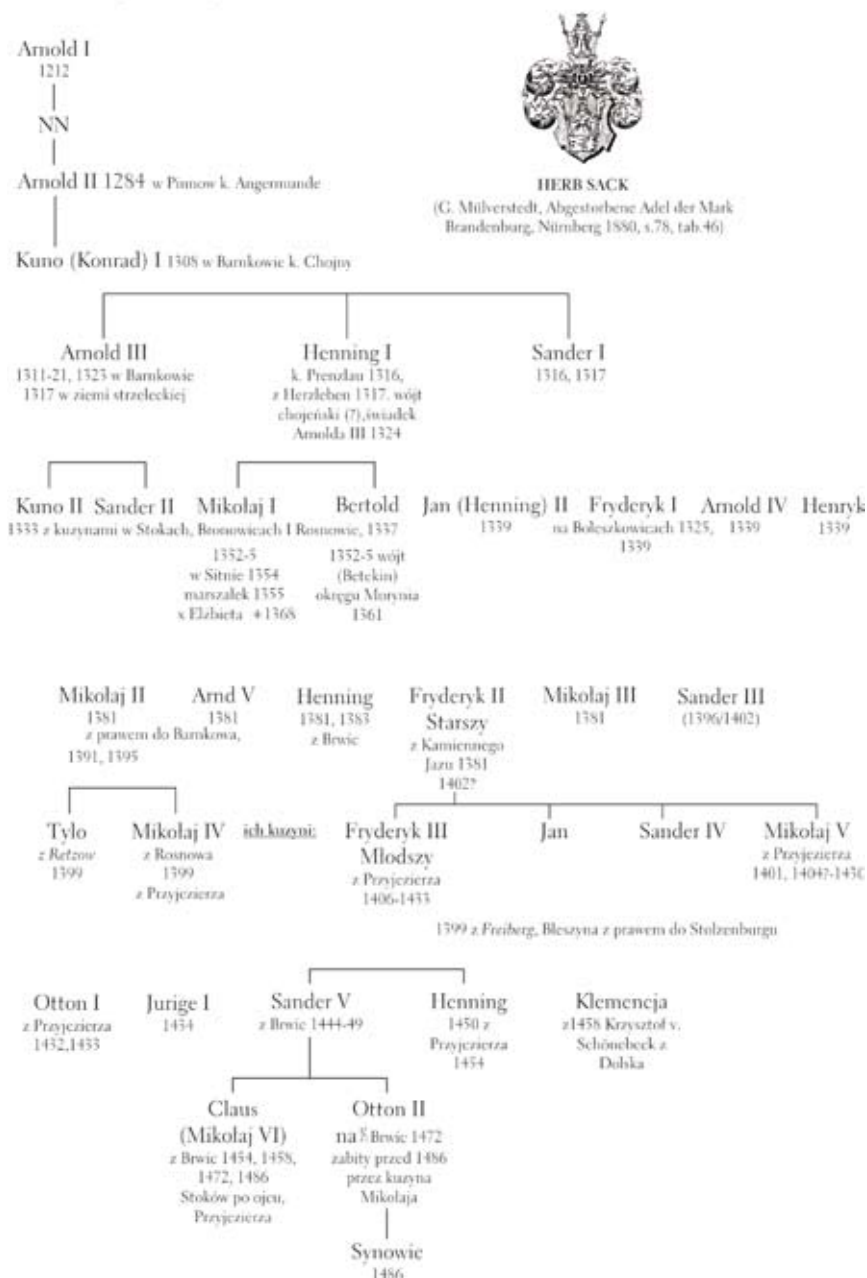
DIE KÖNIGSBERGER RITTERFAMILIE VON SACK (SACCUS, SAK, SECKEN) IM MITTELALTER

Die Ritterfamilie von Sack kam in das Land Königsberg im 13. Jh. über die Uckermark aus der Altmark, wo sie seit 1212 bekannt ist. Es ist denkbar, dass sie eine Rolle in der Stadtgründung des Königsbergs (Chojna) nach dem Magdeburger Recht spielte. Das erste bekannte Anwesen (Lehen) gab es in Bernickow/ Barnkowo unweit der Stadt Königsberg, später auch in Rehdorf/ Stoki, Rohrbeck/ Rosnowo, Blankenfelde/ Brwice und in Braunsfelde/ Bronowice im Land Friedeberg/ Strzelce. Im 15. Jh. hatte die Familie ihre Lehnen im Butterfelde/Przyjezierze, Alt Blessin/Stary Bleszyn, Fürstenfelde/ Boleszkowice, Wietnitz/ Witnica, Woltersdorf/ Mirowo, Klemzow/ Klepicz. Viele Vertreter der Familie bekleideten Beamtenposten in der Verwaltung der Neumark. Henning (I.) war sicherlich vor 1319 der Vogt des Markgrafen Waldemar in der Neumark, Bertold war der Vogt des Markgrafen Ludwig den Älteren im Gebiet Mohrin/ Moryń (1361), sein Bruder Claus wurde sogar der Hofmarschall des nächsten Markgrafen Ludwig dem Römer (1355).

Den Überblick über die Familie im Mittelalter und am Anfang der Neuzeit geben die genealogischen Tafeln am Ende des Textes.

TABLICE GENEALOGICZNE

Tablica genealogiczna (I) : Sackowie z Nowej Marchii (XIV-XV w.)

Tablica genealogiczna (II) : Sackowie chojeńscy w XVI wieku

